

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Zagraniczna wymiana wydawnictw w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (rozwój, organizacja i warsztat pracy)

Author: Romana Śmieszkołova

Citation style: Śmieszkołova Romana. (2008). Zagraniczna wymiana wydawnictw w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (rozwój, organizacja i warsztat pracy). W: M. Kycler, D. Pawelec (red.), „Biblioteka otwarta : wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego” (S. 195-207). Katowice : Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Zagraniczna wymiana wydawnictw w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego (rozwój, organizacja oraz warsztat pracy)

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (BUŚ) od początku swego istnienia była zainteresowana pozyskiwaniem wydawnictw zagranicznych. Książki i czasopisma wydawane poza granicami Polski wpływały do biblioteki drogą kupna, darów i wymiany zagranicznej.

Wymiana zagraniczna jako jedna z form współpracy z instytucjami zagranicznymi była „traktowana początkowo jako transakcja w celu powiększenia posiadanych zbiorów o określone obiekty wydawnicze, dość wcześnie stała się jednym ze sposobów wzajemnej informacji o wynikach prac naukowych; zaczęto również posługiwać się nią jako narzędziem świadomie realizowanego zbliżenia na polu oświaty, nauki i kultury między narodami”¹.

Wymiana ta „ma kilkuwiekową tradycję. Już w okresie średniowiecza i odrodzenia spotykamy się z działalnością w zakresie wymiany, lecz dopiero w XVII i XVIII wieku następuje jej rozwój na większą skalę”².

Regulują ją umowy międzynarodowe. W przeszłości określono i uregulowano zasady współpracy. W tym celu „odbyto szereg konferencji i zawarto kilka konwencji o charakterze regionalnym i międzynarodowym. Największe znaczenie miała Konwencja Brukselska z 1886 r., do której Polska przystąpiła 28 marca 1921 r.

W 1958 r. na ogólnej konferencji zwołanej w Paryżu uchwalono *Konwencję międzynarodowej wymiany publikacji naukowych i dokumentów urzędowych*. Zobowiązuje ona państwa

¹ *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Kom.red.: K. Głombiowski, B. Świdorski, H. Więckowska. Wrocław 1976, s. 309.

² A. Jaszczyk: *Międzynarodowa wymiana wydawnictw – rozwiązania organizacyjne w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Śląskiego*. W: *Z problemów organizacji pracy bibliotecznej* Red.: A. Jarosz, H. Kot. Katowice 1983, s. 36.

sygnatariuszy m.in. do popierania i ułatwiania wymiany wydawnictw zarówno między instytucjami rządowymi, jak i innymi, działającymi na polu wychowania, nauki, techniki i kultury, prowadzonej bez celów lukratywnych³. Organizatorem konferencji było UNESCO. Uczestniczyła w niej również Polska⁴.

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, mimo iż nie ma długiej tradycji w zakresie wymiany⁵, zdążyła nawiązać współpracę z instytucjami z całego świata. Wśród kontrahentów BUŚ dominują biblioteki uniwersyteckie (centralne i wydziałowe), a intensywna współpraca obejmuje także biblioteki narodowe, biblioteki działające przy muzeach, akademiach nauk, instytuty uczelniane, stowarzyszenia naukowe oraz inne instytucje naukowe prowadzące prace badawcze.

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego wymianę zagraniczną prowadzi od 1968. Początkowo była ona głównym źródłem pozyskiwania zachodnich wydawnictw zagranicznych, do których dostęp ograniczały skromne środki dewizowe.

Wymiana zagraniczna, jak pisała Anna Jaszczuk, w latach 1968–1980 „opierała się na dowolnym doborze kontrahentów. Była pogłębianą w obrębie już posiadanych kontaktów, a także rozwijana przez nawiązywanie nowych. [...] Do Biblioteki wpływały monity o uzupełnienie braku jednego czy kilku numerów danego wydawnictwa, którego nigdy do danej instytucji nie wysłano. Przesyłki te były prawdopodobnie ekspediowane przez biblioteki instytutowe względnie pracowników naukowych, czego nie można było sprawdzić. Dotarcie do dokumentów i umów zawieranych w sprawie wymiany było również niemożliwe z powodu braku rejestru pism otrzymywanych, jak i wysyłanych za granicę”⁶.

BUŚ prowadziła aktywną politykę doboru instytucji. Potencjalnym partnerom zagranicznym składano pisemne, szczegółowe propozycje współpracy. Do wysyłanych listów intencyjnych dołączano wykazy oferowanych przez BUŚ tytułów wydawnictw zwartych i ciągłych Uniwersytetu Śląskiego. Na ich podstawie instytucje mogły zorientować się w profilu produkcji wydawniczej Uniwersytetu, a jednocześnie dokonać wyboru interesujących pozycji. BUŚ każ-

³ *Międzynarodowa wymiana wydawnictw Polskiej Akademii Nauk*. Wrocław 1963, s. 15.

⁴ M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania wymiany publikacji na przykładzie wybranych bibliotek polskich i zagranicznych*. „EBIB. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2005 nr 1. Tryb dostępu: <http://ebieb.oss.wroc.pl/2005/62/krawczyk.php>.

⁵ Jak na przykład Krakowskie Towarzystwo Naukowe, Biblioteka Kórnicka, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i inne, których działalność w zakresie wymiany sięga około połowy XIX wieku. zob. *Międzynarodowa wymiana wydawnictw...*, s. 17.

⁶ A. Jaszczuk: *Międzynarodowa wymiana wydawnictw...*, s. 40.

dorazowo w wysłanym piśmie na temat proponowanej współpracy prosiła o przedstawienie oferty wydawnictw, które mogłaby otrzymywać w zamian. Efektem opisanych wyżej działań była stale rosnąca liczba kontrahentów. W świetle zachowanej dokumentacji „do 25 kwietnia 1980 roku na 161 pism wysłanych do zagranicznych kontrahentów wpłynęło 69 odpowiedzi”⁷. W 1980 BUŚ współpracowała w zakresie wymiany ze 127 instytucjami zagranicznymi⁸.

Aktualna lista instytucji, z którymi prowadzona jest aktywna wymiana wydawnictw uczelnianych, liczy 139 pozycji⁹. Ogólna liczba kontrahentów jest większa, ale stale podlega ona zmianom.

BUŚ opracowała ankietę, której wyniki służą do analizy i oceny stanu współpracy z poszczególnymi instytucjami. Rozsyłana ankieta ma na celu uaktualnienie informacji na temat zagranicznego partnera. Zawiera takie dane jak:

- adres pocztowy,
- adres e-mailowy,
- dane osoby odpowiedzialnej za wymianę,
- wykaz wydawnictw, które instytucja od nas otrzymuje,
- wykaz wydawnictw otrzymywanych przez BUŚ w zamian,
- deklarację o podtrzymaniu chęci dalszej współpracy.

Lista instytucji współpracujących z BUŚ powinna być na bieżąco aktualizowana. Jej „uwspółcześnienie” jest szczególnie ważne w kontekście minimalizowania kosztów ponoszonej wysyłki wydawnictw oraz eliminowania z wymiany partnerów nie dotrzymujących warunków kooperacji.

Zdarza się, że współpraca z jakąś instytucją na pewien czas zamiera, po czym kontrahent ponownie nawiązuje kontakt i kontynuuje wymianę publikacji. Typowymi przyczynami zawieszenia współpracy są:

- zmiany społeczno-polityczne w kraju partnera,
- reorganizacja lub przekształcenie się instytucji,
- kłopoty finansowe partnera,
- zmiana częstotliwości ukazywania się wydawnictwa, będącego przedmiotem wymiany¹⁰.

⁷ Tamże, s. 41.

⁸ Tamże, s. 52.

⁹ Stan na 1 II 2008.

¹⁰ Zwłaszcza w przypadku wydawnictw ciągłych nieregularnych przerwa pomiędzy pojedynczymi numerami może wynosić dwa lata lub więcej.

Zanim instytucja zostanie ostatecznie skreślona z listy partnerów BUŠ, przez pewien okres jest traktowana jako nieaktywna. W tym czasie biblioteka stara się uzyskać wiążącą informację na temat kontynuacji współpracy. W przypadku braku odpowiedzi, średnio po upływie około dwóch lat, zapada decyzja o wygaśnięciu kooperacji. Zdarza się, że „skreślona” instytucja reaktywuje swoją działalność i ponownie nawiązuje kontakt.

BUŠ prowadzi zagraniczną wymianę wydawnictw uczelnianych z partnerami niemal na wszystkich kontynentach. Poniżej przedstawiono dane liczbowe na temat kontrahentów BUŠ z uwzględnieniem podziału geograficznego. Tabela 1 informuje, w których państwach mają siedziby instytucje, aktywnie kooperujące z BUŠ w zakresie wymiany publikacji.

Tabela 1. Państwa – kooperanci w zakresie wymiany publikacji

Kontynent	Państwo	Liczba kontrahentów
1	2	3
Europa	Austria	7
	Białoruś	2
	Bośnia i Hercegowina	1
	Bułgaria	4
	Chorwacja	1
	Czarnogóra	1
	Czechy	13
	Estonia	1
	Finlandia	1
	Francja	1
	Holandia	1
	Litwa	1
	Macedonia	2
	Mołdawia	1
	Niemcy	22
	Rosja	4
	Rumunia	5
	Serbia	5

Zagraniczna wymiana wydawnictw w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego

1	2	3
	Słowacja	3
	Słowenia	4
	Szwajcaria	2
	Szwecja	1
	Ukraina	4
	Węgry	5
	Wielka Brytania	3
	Włochy	9
Azja	Chiny	2
	Japonia	6
	Kazachstan	1
	Korea	1
	Tajwan	3
Ameryka Północna	USA	15
	Kuba	1
Ameryka Południowa	Brazylia	2
	Argentyna	1
Australia i Oceania	Nowa Zelandia	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kartoteki Oddziału Gromadzenia i Opracowania Zbiorów. Stan na 1 II 2008.

Powyższe dane wskazują, iż najczęściej instytucji zagranicznych zainteresowanych wymianą publikacji naukowych z BUŚ jest zlokalizowanych w Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Czechach, Włoszech oraz w Japonii. Szczególnie aktywnymi partnerami są: Freie Universität (Berlin), Deutsche Forschungsgemeinschaft (Bonn), Die Deutsche Bibliothek (Lipsk), Herder-Institut-Bibliothek (Marburg), The University of California (Berkeley), The Library of Congress (Waszyngton), Memorial Library University of Wisconsin (Madison), Yale University Library (New Haven), University of Pittsburgh, The Stanford University Libraries, Slezské zemské muzeum (Opawa), Knihovna Ostravské univerzity, Karlova univerzita (Praga), Národní knihovna (Praga), Istituto Nazionale per la Fauna Selvatica Alessandro Ghigi (Ozzano Emi-

lia), Universia degli Studi di Firenze (Florencja), Museo Civico di Storia Naturale „Giacomo Doria” (Genewa), Hokkaido University (Sapporo), Mathematics Library Hiroshima University, Okayama University, Kobe University.

Istotnym kryterium podziału kontrahentów, stosowanym w BUŚ, jest przypisanie ich do określonych specjalizacji.

W ramach podstawowej specjalizacji rzeczowej, partnerów zagranicznych BUŚ zaszeregowano do kilku grup, zgodnie z profilem działalności naukowo-badawczej, a każda z nich obejmuje parę spokrewnionych dziedzin wiedzy. Zastosowany podział ma charakter umowny, ze względu na dużą interdyscyplinarność prowadzonych badań i publikacji naukowych. Dokonano podziału wg dyscyplin:

- matematyka, fizyka, informatyka,
- chemia, botanika, zoologia,
- nauki techniczne,
- nauki o Ziemi – geografia i geologia,
- historia, antropologia, socjologia, etnologia,
- teologia, filozofia,
- prawo,
- psychologia,
- sztuka,
- filologia.

Zastosowany podział jest szczególnie pomocny przy podejmowaniu decyzji, którym instytucjom oferować nowości wydawnicze UŚ w ramach ich specjalizacji, aby były najbardziej efektywnie wykorzystane. Podobna sytuacja ma miejsce, kiedy BUŚ poszukuje publikacji zagranicznych o określonej tematyce. Dziedzinowy układ kontrahentów pomaga dotrzeć do instytucji, które mogą zaoferować prace na interesujące nas tematy.

Opisane kryterium specjalizacji rzeczowej nie odnosi się do kontrahentów, których działalność nie jest zawężona do wybranych dyscyplin nauki. W przypadku bibliotek narodowych, dużych bibliotek uniwersyteckich oraz akademii nauk, gromadzone zbiory obejmują szerokie spektrum dziedzin.

Kolejnym kryterium podziału kontrahentów jest specjalizacja językowa. Zagraniczni partnerzy BUŚ oferują publikacje wydane w językach: germańskich, słowiańskich, romańskich, ugro-fińskich oraz azjatyckich. Wprawdzie najwięcej czytelników znajdują wydawnictwa publikowane w językach kongresowych – lub przynajmniej zawierające streszczenia w tych językach – jednak kierunki neofilologiczne są zainteresowane literaturą w swoich językach kie-

runkowych. Przykładowo, bardzo cennymi nabytkami dla pracowników i studentów Instytutu Filologii Słowiańskiej w Sosnowcu są wydawnictwa otrzymywane drogą wymiany w językach macedońskim, słoweńskim czy bułgarskim. Również wydawnictwa UŚ wydane w języku polskim cieszą się dużym powodzeniem i zainteresowaniem w innych państwach słowiańskich, szczególnie w uczelniach, które prowadzą kształcenie w zakresie filologii słowiańskiej, zwłaszcza polonistyki. W tej dziedzinie szczególnie intensywnie rozwija się wymiana z Serbią, Macedonią, Czechami, Bułgarią, Rosją, Ukrainą oraz Litwą.

Lista kontrahentów zagranicznych, z którymi zawarta jest umowa o współpracy w ramach międzynarodowej wymiany wydawnictw, stale ulega zmianie; niektóre instytucje odstępują od niej ze względów ekonomicznych, inne rezygnują z wysyłki w postaci drukowanej, podając jednocześnie informację o dostępie w formie elektronicznej.

BUŚ stale zabiega o rozwój wymiany zagranicznej.

Kontakty z partnerami zagranicznymi są nawiązywane w rozliczny sposób. Najbardziej typowymi są sytuacje, kiedy:

- pracownicy naukowcy UŚ zainteresowani konkretnym tytułem zagranicznego czasopisma lub wydawnictwa zwanego, zwracają się do BUŚ z prośbą o nawiązanie współpracy. Biblioteka występując do wskazanej instytucji z propozycją wymiany pożądanego tytułu oferuje w zamian publikacje UŚ, np. na prośbę prof. dr hab. Wiesława Banysia zainicjowano w 2003 wymianę z Instytutem Filologii Hiszpańskiej Universidad de Extremadura w Cáceres. W zamian za nasz periodyk *Neophilologica* otrzymujemy *Anuario de Estudios Hispánicos*,
- pracownicy naukowcy UŚ nawiązują kontakt z naukowcami zagranicznej instytucji, np. podczas konferencji i staży naukowych obie strony przejawiają wzajemne zainteresowanie produkcją wydawniczą swych rodzimych instytucji. BUŚ podtrzymuje nawiązany kontakt poprzez wysyłkę oferty współpracy i oczekiwanych publikacji, np. prof. dr hab. Władysław Kulpa nawiązał kontakt z Profesorem Ljubišą D. Kočinacem z Uniwersytetu w Niszu w Serbii; efektem jest wymiana tytułów: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta* w zamian za *Annales Mathematicae Silesianae*.
- delegacje zagraniczne, wizytujące UŚ w ramach współpracy naukowej z Uniwersytetem pragną otrzymywać wydawnictwa UŚ. Po przedstawieniu oferty i uzgodnieniu szczegółów dochodzi do nawiązania współpracy w ramach wymiany wydawnictw,
- delegacje polskie, odwiedzające ośrodki zagraniczne składają ofertę wymiany wydawnictw UŚ wraz z dywidendą, np. podczas wyjazdów studyjnych do Opawy, Bańskiej Bystrzycy,

- BUŚ nawiązuje kontakty na potrzeby tworzonych w Uniwersytecie nowych kierunków kształcenia, np. powstaniu iberystyki towarzyszyło duże zapotrzebowanie na publikacje hiszpańskie, np. z Biblioteka Universitaria w León,
- BUŚ „przejmuje” instytucje od bibliotek wydziałowych, np. od 2006 prowadzi wymianę zagraniczną Oddziału Biblioteki UŚ w Cieszynie,
- BUŚ nawiązuje kontakt z kontrahentami zagranicznymi poprzez instytucję trzecią, np. owocna dla BUŚ współpraca ze Stanford University Library w USA została zapoczątkowana w 1979 za pośrednictwem ORPAN,
- BUŚ nie mogąc pozyskać konkretnej publikacji drogą kupna, zwraca się do odpowiedniej instytucji z prośbą o jej przysłanie w ramach wymiany. W odpowiedzi publikacja bywa nadsyłana jako dar lub instytucja nawiązuje typową umowę o wymianie zagranicznej,
- BUŚ przedstawiane są oferty długofalowej współpracy wraz z numerami okazowymi oferowanych wydawnictw zagranicznych, np. czasopism. W zamian potencjalny kontrahent prosi o wysyłkę konkretnego tytułu publikacji uniwersyteckiej lub oczekuje na nasze propozycje w tej sprawie. Jeżeli oferta jest dla BUŚ lub którejś z bibliotek specjalistycznych interesująca, dochodzi do dalszej współpracy, np. w ten sposób rozpoczęta została wymiana z Ateneo Pontificio Regina Apostolorum, które przysłało do BUŚ okazowy numer czasopisma *Alpha Omega* w 2003. Współpraca trwa do dzisiaj, tytuł jest przekazywany do Biblioteki Teologicznej. W zamian z naszej strony wysyłamy *Folia Philosophica*.
- BUŚ proszona jest o wysłanie za granicę konkretnych tytułów wydawnictw uniwersyteckich. W zamian instytucje proponują dowolne publikacje ze swojej listy ofert lub proponują konkretny tytuł, np. Universitatea de Nord Baia Mare z Rumunii zwróciła się do BUŚ z prośbą o otrzymywanie naszego wydawnictwa *Annales Mathematicae Silesianae* w zamian proponując *Buletinul Științific al. Universității din Baia Mare Seria B, Fascicola Mathematica-Informatică*.

Oferty naszych zagranicznych partnerów przybierają różne formy. Są to:

- wymiana wydawnictw ciągłych – na początku współpracy zostaje uzgodniony tytuł periodyku, którym jest zainteresowany kontrahent. Z biegiem czasu, kooperacja może się zacieśnić, a wraz z nią wzrasta liczba tytułów wymienianych z daną instytucją,
- wymiana wydawnictw zwartych – dokonuje się w oparciu o listy wydawnictw, z których BUŚ i jej partnerzy mogą wybrać interesujące pozycje,
- wymiana mieszana – dochodzi do wymiany wydawnictw ciągłych i zwartych.

W przeszłości wszystkie listy publikacji proponowanych do wymiany miały formę drukowaną i były rozsyłane pocztą klasyczną. Obecnie oferty drukowane zdarzają się rzadziej. Są to najczęściej katalogi wydawnictw uniwersytetów, np. University of Wisconsin Press, Karlova univerzita w Pradze, Green Library Stanford University bądź akademii nauk, np. Österreichische Akademie der Wissenschaften w Wiedniu.

Najbardziej rozpowszechnioną formę wymiany ofert stanowią pliki elektroniczne, przysyłane w załącznikach drogą e-mailową. Nadsyłane spisy oferują nowości wydawnicze, listy dubletów lub odsyłacze do stron internetowych wydawnictw.

Ciekawe rozwiązanie zastosowała Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych w Waszyngtonie. Na bibliotecznej stronie WWW każdy kontrahent ma przydzielony login i hasło umożliwiające dostęp do ofert publikacji, możliwych do nabycia w drodze wymiany. Publikacje są posegregowane wg tematów. Każdy zalogowany kontrahent wkłada interesujące go pozycje do „koszyka” i wysyła zamówienie. System Biblioteki Kongresu powiadamia o limicie książek, jakie można jeszcze zamówić oraz wysyła informacje pocztą elektroniczną na temat stanu realizowanego zamówienia.

Instytucje zagraniczne stosują różne sposoby rozdzielania zamówionych publikacji. Niektóre kierują się zasadą „kto pierwszy ten lepszy”, inne z kolei sugerują się liczbą otrzymanych w drodze wymiany publikacji, jeszcze inne, np. Slovanská knihovna w Pradze nie przysyłają żadnych ofert a realizują jedynie konkretne zamówienia. Najmniej efektywną formą współpracy jest sytuacja, kiedy kontrahent przysyła do BUŚ wydawnictwa wyłącznie według własnego uznania; mogą one być zupełnie nieprzydatne.

Przy wyborze odpowiednich publikacji z ofert napływających z zagranicy bardzo ważna i pomocna bywa współpraca z bibliotekami specjalistycznymi Uniwersytetu. Jeżeli zaproponowane BUŚ wydawnictwa swoją tematyką bardziej odpowiadają profilowi gromadzenia zbiorów którejs z bibliotek specjalistycznych, wówczas BUŚ właśnie tam przekazuje ofertę. Biblioteki specjalistyczne znając najlepiej swoje potrzeby oraz będąc w ścisłym kontakcie z pracownikami naukowymi wydziałów, same dokonują wyboru interesującej je literatury.

Przedmiotem współpracy BUŚ z kooperantami zagranicznymi jest przede wszystkim bieżąca produkcja wydawnicza Uniwersytetu Śląskiego.

BUŚ przy wysyłce wydawnictw uniwersyteckich za granicę kieruje się ustalonymi wcześniej z partnerem zasadami współpracy. Najważniejsze z nich to:

- umieszczenie kontrahenta na liście dystrybucyjnej i automatyczna wysyłka każdego kolejnego numeru wydawnictwa ciągłego, np. wszystkie *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego* w ramach podserii *Acta Biologica Silesiana*.

- kierowanie do instytucji wydawnictw zwartych, ściśle wg wskazanych przez nią dziedzin nauki, np. Slovanská knihovna w Pradze jest zainteresowana publikacjami wychodzącymi w serii *Prace Naukowe UŚ* tylko z dziedziny filologii polskiej i słowiańskiej, z językoznawstwa, z historii sztuki, z pedagogiki, z filozofii polskiej i słowiańskiej oraz z problematyki stosunków polsko-obcych z politologią włącznie.
- stała realizacja zamówień w oparciu o aktualne katalogi i dysponendy Wydawnictwa UŚ,
- okresowa wysyłka konkretnych zamówień, bez uprzedniego otrzymania katalogów,
- wysyłka wydawnictw ciągłych, kupowanych na potrzeby wymiany zagranicznej, np. *Colloquium Mathematicum, Dissertationes Mathematicae, Annales Polonici Mathematici* lub otrzymywanych przez BUŚ drogą wymiany krajowej, np. *Demonstratio Mathematica*¹¹,
- wysyłka polskich druków zwartych, kupowanych lub pozyskiwanymi przez BUŚ w formie darów na potrzeby wymiany. Najczęściej przedmiotem zainteresowania partnerów zagranicznych są materiały konferencyjne, które nie pojawiają się na rynku komercyjnym.

Należy podkreślić, iż publikacje UŚ wysyłane za granicę nie są tylko „towarem wymiennym”, ale stanowią świetną okazję do promowania Uniwersytetu Śląskiego oraz dorobku naukowego jego pracowników na całym świecie.

Istotnym kryterium prowadzonej w BUŚ wymiany zagranicznej jest jej efektywność.

Biblioteka kieruje się zasadą, iż współpracę z partnerem zagranicznym powinna cechować równowaga. Miernikiem może być zarówno liczba wysłanych publikacji zwartych, liczba tytułów wydawnictw ciągłych, jak i wartość dokumentów wymienianych pomiędzy BUŚ a jej kontrahentami. Najczęściej stosowana jest zasada miarodajności, tzn. pod uwagę brana jest ilość wymienianych pozycji. Niektórzy zagraniczni kontrahenci, np. Stanford University Library, przeliczają wartość publikacji.

W praktyce BUŚ z partnerami zagranicznymi nie rozlicza się co do sztuki, ważne jest zachowanie właściwych proporcji. W tym celu, ważna jest stała analiza stanu wymiany. Niestety, prowadzenie bieżącej kontroli – ze względu na dużą liczbę instytucji oraz brak odpowiedniego oprogramowania – jest trudne. Zdarza się, iż równowaga wymiany zostaje czasem zaburzona.

Najważniejsi zagraniczni partnerzy BUŚ, z którymi wymiana trwa od lat i jest szczególnie owocna to: Library of Congress (Waszyngton), Narodna biblioteka Srbije (Belgrad), Stanford University Libraries, Российская академия наук (Moskwa), Österreichische Akademie der Wissenschaften (Wiedeń), Vilniaus Universiteto Biblioteka (Wilno), Deutsche Forschungsgemeinschaft (Bonn), University of Michigan (Ann Arbor), Университетската библиотека „Св.

¹¹ Instytucją sprawczą wszystkich ww. wydawnictw ciągłych nie jest Uniwersytet Śląski.

Климент Охридски” (Sofia), University of Pittsburgh, University of California (Berkeley), Knihovna Ostravské univerzity, Freie Universität (Berlin).

BUŚ prowadząc wymianę zagraniczną wydawnictw nie zawsze jest usatysfakcjonowana jej efektywnością. Zdarza się, iż kontrahenci, szczególnie z państw Europy Wschodniej i Bałkanów, przeżywają kłopoty finansowe i proporcje wymiany stają się dla BUŚ niekorzystne. Biblioteka proszona o podtrzymanie wymiany – ze względu na ważkość wydawnictw UŚ dla danej instytucji – kontynuuje wysyłkę. W ten sposób BUŚ promuje polską naukę na Ukrainie i Białorusi, w Bułgarii, Macedonii, Rumunii, wspomagając tamtejsze instytucje, podobnie jak sama była kiedyś wspierana przez państwa zachodnie.

Tabela 2. Kształtowanie się wymiany zagranicznej w BUŚ (1979–2007)

Rok	Ilość kontrahentów	Publikacje otrzymane		Publikacje wysłane	
		wol.	zł	wol.	zł
1979	218	2460	113 566,00	1692	58 161,00
1985	161	1951	1 029 487,50	1335	218 748,50
1989	199	1624	4 495 216,00	1298	556 844,00
1997	191	1265	27 537,80	1459	13 559,22
2001	185	1180	59 979,80	1104	31 756,10
2005	155	1122	91 888,60	748	20 839,34
2007	139	1016	138 362,35	1027	27 531,50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentacji Oddziału Gromadzenia i Opracowania Zbiorów.

Trudno przewidzieć w jakim kierunku nastąpi dalszy rozwój wymiany zagranicznej. Obserwowany ostatnio trend – zwłaszcza w przypadku instytucji państw zachodnioeuropejskich – sugeruje rezygnację lub jej poważne ograniczenie. Tendencja ta ma podłoże ekonomiczne – wydawnictwa wolą tańszą prenumeratę aniżeli koszty ponoszone w związku z wymianą. Z drugiej strony Thomas W. Leonhard zauważa ponowne zainteresowanie funkcjonowaniem darów i wymiany we wszystkich typach bibliotek amerykańskich¹².

Również w polskich bibliotekach naukowych dochodzi do ograniczania wymiany „od zmniejszania liczby kontrahentów i wysyłanych publikacji aż po zupełne wycofanie się z tego typu współpracy. Wynika to głównie z coraz skrupulatniej prowadzonego rachunku ekono-

¹² M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania wymiany...*

micznego¹³, ale także z faktu, iż „przemiany gospodarcze i polityczne umożliwiły nabywanie potrzebnej literatury na światowym rynku księgarskim według indywidualnych potrzeb, podczas gdy publikacje otrzymywane w drodze wymiany nie zawsze precyzyjnie trafiają w potrzeby biblioteki¹⁴”.

Kolejnym powodem odchodzenia od wymiany zagranicznej jest rozwój technologii cyfrowych, stwarzający coraz szersze możliwości dostępu on-line do wersji elektronicznej dokumentów.

Prowadzenie wymiany zagranicznej w BUŚ jest pracochłonne. Moduł Gromadzenia systemu PROLIB nie uwzględnia specyfiki wymiany. Szczególnie odczuwalny jest brak możliwości rejestrowania w systemie wydawnictw otrzymanych i wysyłanych do poszczególnych kontrahentów. Generowanie przez system takich raportów umożliwiałoby szybką analizę stanu współpracy z daną instytucją oraz sprawną wysyłkę¹⁵.

Wymiana zagraniczna wydawnictw uczelnianych ma swoje znaczące miejsce we wzbogacaniu księgozbioru BUŚ.

Biblioteka tą drogą pozyskuje głównie czasopisma – ok. 220 tytułów. Za szczególnie cenne uchodzą czasopisma matematyczne, chemiczne, botaniczne, zoologiczne, filologiczne, prawnicze; niektóre z nich są bardzo drogie.

Dalszym atutem wymiany jest pozyskiwanie unikalnej literatury specjalistycznej, służącej jako materiał porównawczy do badań naukowych oraz pozycji niedostępnych na rynku komercyjnym, np. materiałów konferencyjnych, informatorów. Dodatkowo „formuła wymiany pozwala uniknąć formalności związanych ze składaniem zamówienia, płatnościami oraz cłem¹⁶”.

Największą wartością wymiany wydawnictw uczelnianych jest promocja Uniwersytetu Śląskiego za granicą. Współpraca z instytucjami zagranicznymi, prowadzona za pośrednictwem BUŚ, podnosi prestiż uczelni, zaś nawiązane tą drogą kontakty otwierają czasem drogę do wspólnych działań naukowych. W grę wchodzi „korzyści innego rzędu, których nie można mierzyć walutą i wynikają one z wzajemnej współpracy partnerów oraz z wartości naukowej lub artystycznej otrzymywanych wydawnictw¹⁷”.

¹³ Zob. J. Dziak: *Wymiana wydawnictw w bibliotekach akademickich – czy ma się mieć dobrze?*, EBIB. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy”, Materiały konferencyjne, nr 11, II Seminarium Gromadzenie zbiorów – sztuka wyboru. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/dziak.php>.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Np. poprzez możliwość wykorzystania bazy kooperantów do wydruku adresów na paczki.

¹⁶ Zob. J. Dziak: *Wymiana wydawnictw w bibliotekach...*

¹⁷ M. Krawczyk: *Rozwój i znaczenie funkcjonowania...*

